

KNJIŽEVNA POROČILA

Pedro Calderon De La Barca: Sodnik Zalamejski. Poslovenil in priredil Oton Župančič. Izdala in založila Slovenska Matica. V Ljubljani 1930. Str. 100.

Prevodi so sestaven del vsake žive literature. Literarni umotvorci niso v nobenem stoletju ostali izključna last samo tistega naroda in tiste zemlje, sredi katere so vznikli. Najsi je bilo sožitje med narodi tesno ali rahlo, prijateljsko ali sovražno, najsi so bila sredstva za razširjanje prikladna, pospešujoča ali povsem nezadostna, vedno si je literaren umotvor, včasih na neumljiv način, umel utreti pot in najti prehod preko meja svoje ožje domovine. Že ta zgodovinsko neutajljiva prodorna sila literarnih del in pa psihološko dejstvo, da razmišljujoč človek v iskanju svoje notranje podobe iz literarnih del ne pozna zemljepisnih etničnih meja, sta zadostna razloga za obstoj prevodov v okviru vsake samobitne in živo snujoče literature. Izza romantike, ki je vzbudila smisel za vživetje v tuje kulture in ki je z ljubeznijo in umevanjem gojila poznanje, podoživljanje in vrednotenje najboljših tujerodnih literarnih proizvodov, so rasli prevodi kakor gobe po dežju. Njihovo vedno množeče se število in pa izvirno poznavanje tujih kultur je proti koncu 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja postavilo v ospredje pozornosti še do danes ne docela razčiščeni problem prevajanja in prevajalcev. Kaj naj prevajamo, koliko naj prevajamo in kako naj prevajamo, so vprašanja, ki zlasti pri nas zaslužijo, da jih do dna razmisli in v posebnem eseju razloži veččak v prevajanju, ki je brez dvoma moral veliko premišljati in naporno grebsti, preden se je dokopal do mojstrstva.

Govorjenje o krizi v našem založništvu je brez stvarne podlage. Vsako količnik vredno literarno delo najde danes povsod odprte roke in dostojno nagrado. Ker že vsa povojna leta zaman čakamo bogatega razcveta dobrih domačih literarnih del, smo se zadnja leta vrgli z vso vnemo na prevajanje. Naše založniške družbe — posebnost našega literarnega trga — nas v pomanjkanju izvirnih del zasipajo s prevodi. Umljivo je, da se ob tej pospešenosti prevajanja marsikomu zvrtil v glavi in da zagleda v tem obilnem prevajanju nevarnost za izvirno literarno ustvarjanje. Obilica prevodov bo zadušila vsako kal samoniklega proizvajanja in če že zagleda beli dan domače delo, mora neopazno utoniti v množici tujih del svetovno znanih piscev. Marsikomu se zdi, da tudi naša literatura pada na nivo našega gledališča, ki ni izvirna umetniška podoba našega bistva, marveč bledikasti odsev raznih tujih kultur. Prihajena živi v nas bojazen, da nam ne bi vedno rastoče število prevodov izmaličilo našega pravega lica, da nam ne bi zvođenela naša samobitnost in naša stvariteljska moč v zgolj pasivno poznanje svetovne literature in v jalovo naobraženost literarnih uživačev. Menim, da je ta bojazen odveč, pa naj bi se prevodi množili še s podvojeno naglico. Ne le, da je odveč, marveč da je ponižujoča, bedasta in smešna, če smo kot narod res močna in zdrava osebnost, ki jo vsaka preizkušnja more le učvrstiti in ji obogatiti njeno notranjost.

Zadnji smisel in smoter prevajanja tujih del je v poznavanju in preko poznavanja v takem ali drugačnem vplivanju. Ni dvoma, da z močno prevodno literaturo nepreračunljivo vplivamo na našo bitnost. Če se torej bojimo preštevilnih prevodov, nas grabi strah, da radi premočnega vpliva tujih del ne bi zapravili lastne osebnosti. Taka bojazen pa je upravičena le takrat, če neka človeška ali narodna osebnost ni več povsem čvrsta; v trenutku, ko se nam zazdi, da je neodločna, zbrisana, majava in slabotna, nas že zgrabí strah, da

jo bomo izgubili. V svesti si pa moramo biti, da je vplivanje, torej tudi literarno vplivanje preko prevodov, samo po sebi koristno in poživljajoče. Vplivanje res da ničesar ne ustvarja, pač pa vzbuja in neti; srečno izbrano sredstvo je za obogatitev kakršnekoli osebnosti. Močne osebnosti se ne bodo nikdar plašile pred vplivanjem, marveč ga bodo nasprotno željno iskale. Močna osebnost, svesta si svojega neizčrpnega bogastva in življenjske polnosti, živi neprestano v nekem prešernem pričakovanju prebujenja svojih neizrabljenih sil, ki jih najčesee prebudi v zavestno življenje tak ali drugačen vpliv. Le duševne sirote, brez močnega lastnega življenja, žive v neprestanem trepetu, da se jim bodo uresničile tragične besede iz Evangelija: «Dano bo tistemu, ki že ima; tistemu pa, ki nima, bo odvzeto celo to, kar že ima.» Kdor se boji vplivanja in se mu izmika, priznava nehote, da je njegova notranjost borna in omahujoča. Kdor govori, da se radi preštevilnih prevodov boji za narodovo samoniklost v literarnem ustvarjanju, priznava že samo s to bojaznijo, da ta samoniklost ni kdovekaj močna in življenja polna. Če pa smo res, kar hočemo biti, tedaj se brez bojazni in z zavestjo svoje asimilacijske moči predajmo vsem vetrovom, ki vejejo v našo zemljo in nam s prevodi prinašajo klice kdove kakšnih bodočih žetev. Kakor povsod, je življenje tudi v vplivanju na narodno bitnost potom prevodov brez usmiljenja za slabiče. Za človeško kakor za narodno osebnost veljajo Gide-ove besede: «Ljubim vse, kar brezpogojno prisili človeka, da pogine ali da je velik.» Ob močni prevodni literaturi bomo kot osebnost zrasli, obogateli, če smo samonikli in zdravi, poginili, če smo slabiči.

★

Z načelno privolitvijo in s spoznanjem koristnosti sistematično prirejenih in številčno visokih prevodov pa seveda še ni podana rešitev premnogih perečih in kočljivih vprašanj, ki jih prinaša s seboj praksa prevajanja. Predvsem je tu vprašanje jezika, ki se pojavlja ob vsakem novem prevodu vedno znova. En sam jezikovno slab prevod ne more imeti znatnih kvarnih posledic na jezikovno kulturo jezika. Kakor hitro pa rastejo prevodi v hitri zaporednosti, pa ostajajo jezikovno podpovprečni ali že samo povprečni, more ta povprečnost v izražanju za dokaj stopenj znižati popolnost, ki jo je že dosegla slovenščina. Tu je nevarnost resna; treba je, da se je točno zavedamo in da ji ob vsakem novem prevodu bistro pogledamo v oči. Vsak prevajalec mora dovršeno poznati jezik pisatelja, ki ga prevaja, toda še mnogo dovršeneje svoj lastni jezik. Še daleko ne zadošča zmožnost, pisati pravilno, brez vsakih slovničnih pogršk; kdor prevaja, mora z gibko roko ovladati vse potankosti, vse skrite vire, vse nesluteno bogastvo in vsa mnogotera izrazna sredstva lastnega jezika. Ker zmore navadno tako poznanje lastnega jezika le poklicni pisatelj, bi bilo v redu, če bi se prevajalci izbirali iz vrst poklicnih pisateljev. Le poklicni pisatelj piše tvorno, samoniklo; in tvorni, čisto osebni jezik je prva zahteva vsakega prevoda. Drugače bi bil prevajalec že vsakdo, ki se je kdajkoli naučil par drobtin tujega jezika.

To popolno poznanje in ovladanje lastnega jezika, ki mora biti čudovito dovršeno, ni potrebno le iz ozirov do jezikovne kulture, marveč je nepogrešljivo sredstvo in orodje dobrega prevajanja samega. Često se dogaja, da ob presojanju prevodov očitamo prevajalcu napake in pogrške smiselno vsebinskega značaja. Res so take napake neprijetna zadeva, pred katero se mora prevajalec pazno čuvati, a še zdaleka ne omenijo glavne in bistvene hibe prevoda. Neki prevod more biti izvrsten kljub vsebinsko težkim napakam, a prav

tako more biti prevod, ki mu ne moremo očitati nikakega smiselnega pogrška, ničvreden. Kdor je namreč podal s prevodom samo vsebinski smisel kakega dela, je opravič še lažjo polovico dela. Dober prevajalec ne prevaja besed, marveč stavke in skuša v prevodu izraziti predvsem ves nenapisani tekst, misel in čuvstvovanje pisateljevo v taki popolnosti, kakor bi jih bil izrazil pisatelj sam, če bi bil svoje delo napisal naravnost v slovenščini. Tako podajanje tujih in miselnih svetov je možno samo z nekim neprestanim goljufanjem, ko prevajalec skuša zajeti v domače zvoke, kar je pravzaprav izrazno samo v tujem jeziku. Težko napako zagreši vsak prevajalec, ki se pretesno in prekrčevito oklepa izvirnega besedila, a pušča v nemar najvažnejše: tiste poetske lastnosti, za katere mora imeti tanek posluš, ki so najčeste neprevedljive, a ki jim je vendar mogoče najti neke vrste nadomestila. Najti nadomestilo za to najbistvenejše v vsakem prevodu pa se bo zopet posrečilo le onemu, ki čudovito pozna vse vire in vsa izrazna sredstva lastnega jezika, ki pa je obenem zmožen, da pronikne tako globoko v miselni, čuvstveni in poetični svet pisatelja, ki ga prevaja, da se končno zlije z njim v eno. Zato je absurden in najhujše obsodbe vreden vsak prevod, ki ni prevod originala, marveč prevod prevoda. Prevod prevoda (tudi pri nas se že dogajajo taki primeri) se mi zdi najtežji greh, ki ga more zagrešiti prevajalec, pa naj bodo njegove siceršnje zmožnosti kakršnekoli; napram takemu prevodu sem že v naprej nezaupen in vem že a priori, da je slab, ker prevajalec ni iskal izraza pisateljevemu svetu z muko in trudom ter v borbi s specifičnimi lastnostmi izvirnega jezika. Kako naj nam poda tak prevajalec tisto bistveno, za kar edino gre, ko je že prevod, ki ga prevaja, le še slaboten odsev, daljno brljenje tega bistvenega? V prevodu prevoda mora to brljenje ugasniti v temo.

*

Vsi taki podobni pomisleki o prevodih in prevajanju bi seveda pomenili le jalovo, povsem brezplodno besedičenje, če bi v vrsti naših prevodov ne imeli že praktičnega zgleda v vsakem pogledu vzornega prevoda. Mislim s tem na Župančičev prevod Calderonovega «Sodnika Zalamejskega». Izmed vseh Župančičevih prevodov, ki sem jih doslej čital in primerjal z izvirniki, se mi zdi «Sodnik Zalamejski» najposrečenejši. Sigurnost prijemov in ovladanje prevajalne tehnike razodeva v tem prevodu tisto svobodno samozavest in zdravo moč človeka, ki se zaveda, da mojstrsko ovlada svoje orodje in da gradi na podlagi zrelega premisleka o bistvenem in nebistvenem pri prevajanju. Prelil je Calderonove lirsko nadahnjene verze v jedrnat, svež ritem žive slovske govornice. Nikjer se suženjsko ne oklepa izvirnega besedila, marveč ga pregnete v svojskost slovenščine morda z izvirniku popolnoma tujimi izrazi. Ta prostost v prevajanju, ki pa vendar nikdar ne zanemari niti najrahljšega odtenka v izvirniku, je najodličnejša lastnost tega prevoda. Nam, ki smo izvečine vajeni kolikor mogoče dobesednih prevodov, se zdi ta Župančičev prevod skoro kakor prosta prepesnitev. Toda primerjal sem prevod besedo za besedo z izvirnikom in na podlagi tega primerjanja moram reči, da «Sodnik Zalamejski» ni nikaka prosta prepesnitev, marveč prevod v najboljšem pomenu besede, ker izpolnjuje dve osnovni zahtevi vsakega dobrega prevoda: kolikor mogoče natančno podajanje miselnega in čuvstvenega sveta pisateljevega in mojstrsko prostost v iskanju fistih sredstev, ki morejo ta svet najbolje izraziti. Kaj zato, če ima Calderon tri verze, a Župančič samo enega! Ne gre za število verzov in tudi ne za doslovnost prevoda, marveč edinole za misel in čuvstvo, ki ga je hotel izraziti Calderon. Če pravi Rebolledo o bobnu:

Que este rato que callo,
Nos hizo merced de no
Rompernos estas cabazas?

in Župančič posloveni z enim verzom:

No, zdaj je res umolknil — čast bogu!

je v tem edinem verzu zajeta vsa objestna godrnjavost Rebolledova. Prevajalec se je tu dobro zavedal, da piše prevod odrskega dela. Če je prevelika dobesdnost napačna v vsakem prevodu, je pa usodna v prevodu odrskega dela. Zelo točni in dobesedni prevodi odrskih del so zvečine papirnati in radi tega medli in neuprizorljivi. To uprizorljivost je skušal Župančič povečati še z nekaterimi točnejšimi navedbami prizorišč in z bežnimi režijskimi opazkami, ki jih Calderon nima. Da bi bilo delo še živahnejše in da bi zaživel na našem, slovenskem odru, je zamenjal prevajalec nekatere dokaj blede izraze v izvorniku z močnimi, krepkimi in sočnimi slovenskimi besedami: el dinero — cvenk; este hombre — to strašilo; vanse — se odhulita; enajenar alguien de si mismo — koga zvrto glavit; de que son estos extremos? — Kaj štramate tod? estoy perdido de colera — v meni vse kipi, itd. Krajšal je nadalje nekatere predolge stotnikove monologe v drugem ter Izabelin začetni monolog v tretjem dejanju, kjer se Calderon prepusti svojemu liričnemu nagnenju. Iz Župančičevih verzov pa veje ista za Calderona tako značilna liričnost, a zgoščenejša, trpkejša in radi tega dostopnejša ter učinkovitejša. Mestoma razplete ta Izabelin monolog v 3. dejanju v mojstrsko izveden dvogovor med njo in očetom, ne da bi radi te spremembe, ki je odrski uprizoritvi v korist, utrpel izvornik najmanjšo škodo. Tako je Župančič to največjo Calderonovo mojstrovino res «priredil» za oder, pa ne z mehničnim črtanjem in slučajnim izpuščanjem, marveč edino s tem, da je dovršeno prevedel izvornik v zavesti, da je bil tudi ta napisan za oder.

Ob tako dovršenem prevodu, kakor je «Sodnik Zalamejski», bi bilo brez pomena navajati par subtilnih, komaj opaznih malenkosti, ki so tu pa tam prevodu v napotje. Vsakemu, ki prevaja ali ima namero prevajati, pa bi priporočil «Sodnika Zalamejskega» kot dragoceno navodilo in priročnik na težavni, mukapoln in odgovorni poti prevajanja. Prevajalec Župančič pa bi obogatil našo borno esejistično literaturo z izvornim in dragocenim delom, če bi «Sodniku Zalamejskemu» hotel dodati še «Dnevnik mojega prevajanja Sodnika Zalamejskega», kjer bi nam iz dneva v dan živo opisal vse križe in težave, boje in zdvajanja, iskanja, tipanja ter zvijače, ki jih je doživljal v borbi z izvornikom. Svetovna literatura takega dela še ne pozna; Gide ga je hotel napisati, ko je prevajal Hamleta, a je ostalo le pri obljubi. Bil bi dogodek ne le za prevajalce, marveč za vse, ki jih strastno zanima še tako bežen vpogled v tajno snovanje tvornega človeka.

St. L e b e n.

The bailiff Yerney and his rights. By I v a n C a n k a r. Translated by Sidonie Yeras and H. C. Sewell Grant. With an introduction by Janko Lavrin. John Rodker, 1930, London. XIV + 116 str.

Cankar si počasi, toda vztrajno utira pot v evropsko kulturno domačijo. Knjigoljubi vseh večjih narodov že imajo po katero izmed njegovih del na svojih knjižnih policah. Predlanskim je po zaslugi ge. S. Jerasove stopil pred francoskega čitatelja. Komaj so potihnile debate o tem pogumnem činu neumorne prevajateljice, ko moramo zaznamovati novo delo, ki ga pošilja v svet, namreč Hlapca Jerneja v jeziku Bernarda Shawa.

Predgovor temu prvemu prevodu Cankarjeve knjige v angleščino (a saj so ga že prevedli v Ameriki — pa kako...) je napisal profesor Janko Lavrin.